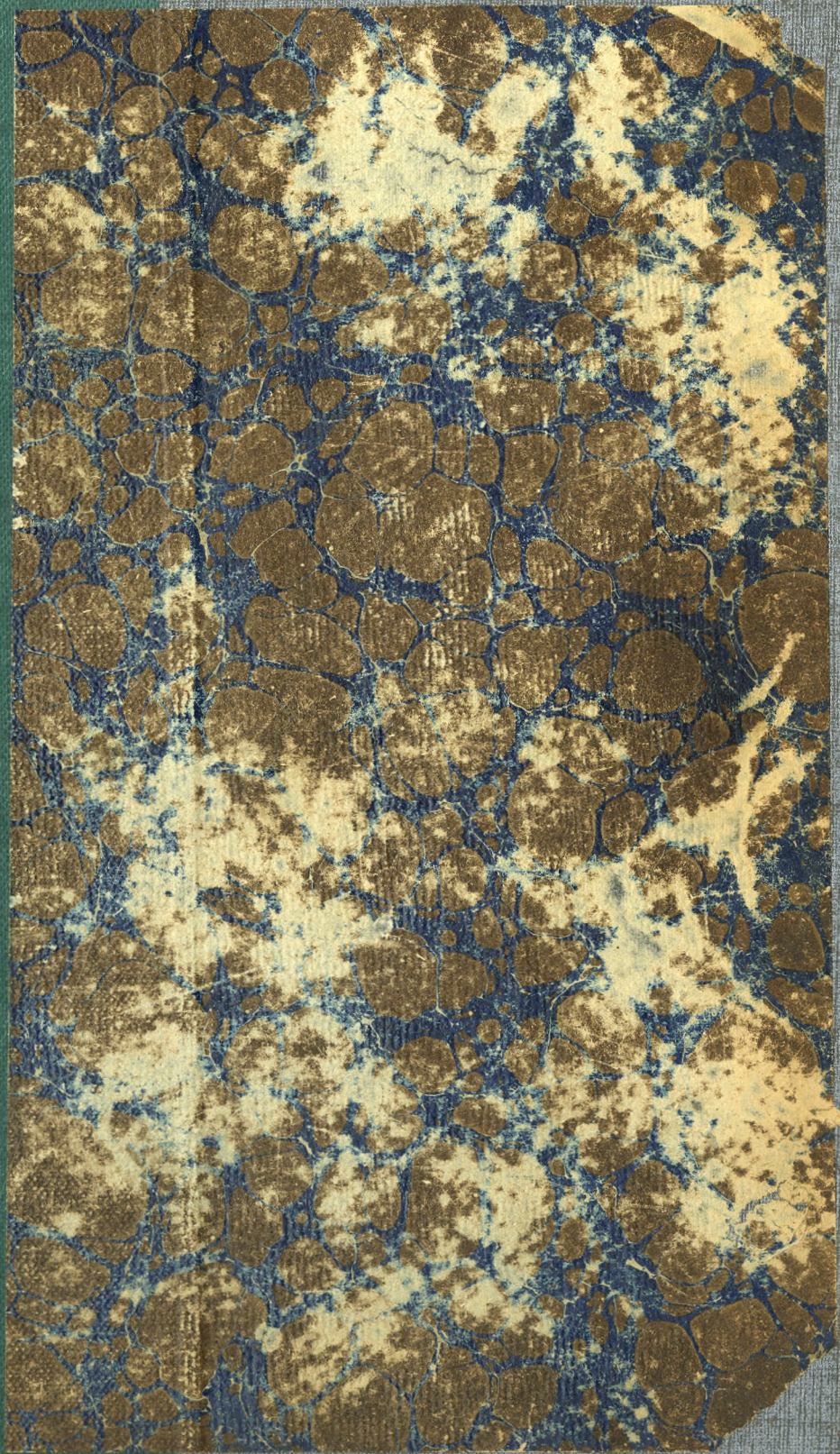

Politikai
röpiratok.

143.

143
1262

TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS

VALLÁS NÉLKÜL!

EGYHÁZI BESZÉD,

MELYET

SZ. ISTVÁN MAGYARORSZÁG ELSŐ APOSTOLI
KIRÁLYÁNAK ÜNNEPÉN

1872-ki AUGUSZTUS 20-án BUDÁN

TARTOTT

Dr. SCHLAUCH LÖRINC,

CSANÁDI KANONOK.

12.

Mely tisztelettel jelenik

Dr. Schlauch

M. J. T. T. T.

TEMESVÁROTT.

NYOMATOTT MAGYAR TESTVÉREKNÉL.

1872.

REPUBLICAN PARTY

1912

REPUBLICAN PARTY

REPUBLICAN PARTY

REPUBLICAN PARTY

REPUBLICAN PARTY

DR. BALLAGI GEZA

Handwritten signature
DR. BALLAGI GEZA

„Nem akarjuk, hogy ez rajtunk
uralkodjék.“

Luk. 19. 14.

A nemzet szent ünnepet ül!

Ma a vallási, nyelvi s párteltérések egy gyúponban egyesülnek. Nincsen honfi, ki ma büszke önérzettel magának ne vallaná e hazát; nincs, kinek lelke előtt egy nagyszerű multnak emléke ne emelkednék föl; nincs, ki kegyelettel meg ne hajolna azon szent alak előtt, ki a nemzetnek hazát alkotott, ne csókolná a kezét, mely kereszténységének s kezdő civilisatiójának bölcsőjét ringatta; nincs, ki ne áldaná a szellemet, mely az alkotmányos szabadságnak alapját megvetette s azt, valamint a nemzetet az örökkévalóság ihletével átszellemíteni kívánván az Égieknek felajánlotta.

S ez jól van így? Ez szent kötelesség!

Jaj a nemzetnek, mely multját felejthetné, mely önzéssel rombolná le azon emlékeket, melyekbe egykori dicsősége ércbetükkel van vésve!

Jaj a magyarnak, ha félreismerné egykori hatalmának kútforrását, nagyságának egyedüli titkát s tán — fennmaradásának egyedüli feltételét!

A nyolcszázados tölgy csak is gyökereiben bírja erejét, s hanyatlásának, elsatnyulásának első percei azok, midőn a gyökér tápláló ereje szűnik.

Szent István királyt a katholika egyház dicső szülöttjét, a keresztény erények fenséges példányképét, honalapítónak ismeri a nemzet.

S méltán!

Fegyverrel szerzett birtok, a hatalom kétes vívmánya, a nyers erőnek esik ismét könnyen áldozatul; de a szerzett hont erkölcsi alapon szilárdítani s állandósítani csak a keresztény államböles Szent István vala hivatva.

Tevékenysége e nagy férfúnak épen azon korra esik, melyben a kath. egyház általánosító jellegénél fogva magában egyesíté századának összes anyagi s szellemi érdekeit, magában öszpontosítá mindazon elemeket, melyek a római birodalom foszlányaiból örökségképen reá szállottak. De a byzanci nagy császárság egyrésztől, valamint Nagy Károly roppant birodalma is a hűbéri jog erejénél fogva a nemzetek függetlenségét nagy mérvben fenyegette. Óriási feladat vala tehát ily körülmények közt a magyar nemzetet az általános nép-fogalombani elmerüléstől megóvni, megóvni attól, hogy a császár hűbérese ne legyen, hogy ne legyen másnak adófizetője az, ki honát hős tetteivel, vérével szerzette.

Róma az időben a szellemi hatalomnak a történelemben eddig nem ismert magaslatán állott. S azok szemében, kik az uralkodónak nagyságát nem a birodalom térfogata, vagy a fegyver szerenese-kockája, hanem azon befolyás szerint mérlegelik, melyet az az emberi nemre

a társadalomra gyakorol: azokra nézve a pápai hatalomnak nem volt vetélytársa nem is leendő utódja soha¹⁾).

S ime ezen hatalom védszárnyai alá menekült Szent István s országát s nemzetét a római szentszéknek ajánlotta fel. S ő ezen államférfiúi böles tette által biztosítá a magyar-állam önállóságát, megvédte a nemzetnek függetlenségét, bevezette azt a nyugat-europai független államok sorába mint egyenjogu, önálló független társat.

A középkorban ugyanis a világhatalom állása ugy hozta magával, hogy a keletkező kisebb államok s országok vagy a császár, vagy a pápa — mint két legfőbb uralkodó hatalom — védelmét kérték ki.

A kettő közt azon különbség volt, hogy a császár védenecsei annak hűbéresei lettek, elismerték legfőbb uralkodói joghatóságát s így állami önállóságuk is csak névleges vala. Ez által részét képezték azon nagy birodalomnak, melyben a nap soha le nem nyugodott, s melynek jogara alól később csak véres küzdelmek árán menekülhettek.

A római szentszék védenecsei ellenben csak a hitettségét tüntették fel, csak a gyermekeknek lelki atyjok — a kereszténység közös atyja — iránti hűségnek adtak kifejezést akkor, midőn magukat neki alárendelték. De akár fejedelmek választásában, akár országuk kül- s belügyeiben, akár világi dolgaik elintézésében s javaiknak birtokában s élvezetében minden országotól s magától a római szentszéktől is függetlenek voltak.

¹⁾ Geschichte des Ursprunges und Einflusses der Aufklärung in Europa. W. E. Hartpole Lecky II: 102.

Igy fogta ezt fel Szent István és utódjai, így a történelem, így értelmezte ezt maga a római szentszék.

„Ugy hiszszük, tudni fogod,“ — így ír VII. Gergely pápa Geyzának, Salamon király vetélytársának: (1075. Mart. 23.) „hogy Magyarországnak hasonlóan más kitünő országokhoz tulajdon szabadságának élvezetében kell maradnia, s hogy semmi más ország fejedelmének alávetve ninesen, hanem a szent s közös római anyaegyháznak, mely alárendeltjeit nem szolgálknak, hanem mindannyiokat gyermekeinek tekinti¹⁾.“

Szent László király 1179-ben azt mondá: miszerint Szent István azért kérte magát a szentszék által koronával feldiszittetni, hogy ezen viszony (vinculo) által mind önmaga, mind utódjai a kath. hitben hajlithatlanul megszilárduljanak²⁾.

Midőn 1291-ben Rudolf római császár Magyarországot fiának Albertnek mint a birodalom hűbérét oda ajándékozta; felszólamlott ellene IV. Miklós pápa, kijelentvén, hogy Magyarország semmi idegen fejedelemnek nem lehet alárendeltje, mert elejétől fogva az apostoli szentszék védelme alatt állott³⁾.

Hajoljunk tehát meg első szent királyunk bölcsesége előtt, ki államférfiúi előrelátással felismerte a veszélyt, mely az ifju országot a nyugati római császárság részéről fenyegette; de felismerte egyszersmind azon hatalmas támpontot is, mely valamint a vallás magasztos elveiben,

¹⁾ *Vetus et nova Ecclesiae Disciplina* authore Ludovico Thomassino T. III. p. 71.

²⁾ u. o. 74. 1.

³⁾ u. o. 74. 1.

ugy a római szentszék szellemi hatalmában a magyarra nézve rejlett.

Nemzetek jöttek azóta, nemzetek mentek, királyi trónok keletkeztek s enyésztek el, romba dőlt a byzanci hatalmas birodalom s mindez, valamint a nyugat-európai államrázkodtatások ez országot érintetlenül hagyták.

A magyar Európában nyelvre, szokásra, életmódra nézve idegen vala, csupa ellenséges elemek közt elszigetelten állva, folytonos csatározásokban megtizedelve, kifáradva vagy a hunnok s avárok sorsára volt kárhozthatva, vagy a hatalmas szomszédok általi elmállásnak nézett elébe.

S mégis közel kilenc századot ért itt e maroknyi nép. Sokkal gyengébb lévén hogysesm Europa nyugalmlára veszélyes lehetett volna; de erényeiben, kitartásában, ősi hagyományaihoz való ragaszkodásában elég erős arra, hogy a Mindenható Isten azt mai napig fentartsa, hogy legyen ma is a keresztény civilisationak előőrse, mint volt a keresztény Európának a barbár hadak berontásai ellen hajdan védőfala.

Áldjuk érette az isteni gondviselést!

Az Isten keze védte e nemzetet.

Szent István hazát alapított és intézményeket létesített, melyeknek majd 9 százados alapját a keresztény vallás elveitől kölcsönözte: mi nem alapítunk hazát, de átalakítjuk intézményeinket; szükséges-e vagy tanácsos-e mellőznünk azon elveket, lerombolnunk azon alapot, melyeket a kereszténység képvisel, — a vallás-erkölcsi elveket?

Az e kérdésre adandó felelet képezendi mai szent beszédem tárgyát.

I.

A külszinezet után itélve a társadalom ma a közmívelődés azon fokán áll, melyen az emberiség eddig nem állott soha. A természettudományok, a művészetek, az ipar ragyogó fényben tüntetik fel a 19-ik század vivmányait.

Tisztelet azért az emberi ész hatalmának.

A Megváltó is azt mondá: „Legyetek tökéletesek mint a ti mennyei atyátok is tökéletes¹⁾,” s a ki az emberi szellem magasabbra irányzott törekvését kárhoztatja, az a keresztény morál lényege ellen vétkezik; de ép oly vétkessé válik az, ki a közmívelődést egyedül az észben keresvén, a szivet pedig s annak kimondhatlan szenvedéseit tekintetbe nem vévén; azon kérdéseknek természetét félreismerné, melyek ma a világot nyugtalanítják.

A kérdés nem az: mily módon lehetne eme vagy ama jogi intézményt tökéletesbiteni, ezen vagy azon törvényt megjavítani; hanem valjon az alap, a melyen eddig a társadalom fennállott, leromboltassék-e s pótolassék egy újabb által, mely a lelkiismeretnek nagyobb szabad-

¹⁾ Máté 5. 48.

ságot, az egyénnek fesztelenebb mozgást, a szorgalomnak bővebb jutalmat, a haladásnak tágabb tért, a művelődésnek magasabb röptet ígér?

A kérdés — a mint látni — társadalmi, tehát a megoldás is oly tényezőben keresendő, mely az egyes államok szűk köréből kilépvén, az egész társadalmat átöleli.

Majdnem két évezred óta az állam-alakulásokban, a magán s nyilvános életben a keresztény morál törvényei voltak mérvadók. Ezek uralkodtak a nemzetgazdaságban, az iparban, a tőkében, a hitelben, a munkatéren, az osztályok kölcsönös viszonyaiban. A főelvala: önszeretet, de párosulva az igazsággal, az irgalmas-sággal, a hűséggel.

Ma a tudomány állítólag kideríté, hogy az élet minden tényezői sajátlagos törvények szerint működnek, s így a keresztény eszmék az élet jelenlegi magaslatán túlhaladott álláspontnak tekinthetők. A mindennapi élet szükségletei a közműveltség fejlettségénél fogva oly ezernyi alakban nyilvánulnak, hogy a pezsgő s életvidor kor azokat már-már elhalaványította s azért az eddigi keresztény alap lerombolható, az eddigi erkölestán pedig, mely a jót azért mert jó parancsolta, a roszt azért mert rossz tiltotta, helyettesíttessék egy újabb morál által, mely a hasznost tartván szem előtt egy újabb jogrendszer teremtse az államok, népek, családok s egyének számára.

„Az emberiség ujjászületése új eszmék szerint új alapon!“ Ez a jelszó. „Vallás nélküli társadalom,“ „új társadalmi morál!“ Ez az eszköz.

Komoly megfigyelésre méltó szavak ezek keresztény hallgatóim! A társadalmi kérdés a történelem szerint nem ma állittatik fel először ily határozott alakban. A művelt Görögország s a hatalmas Róma bukását is a társadalmi küzdelmek előzték meg. A világtörténelem pedig a világítélet, vajha az napjainkban is az élet mestere volna!

II.

Mily törvények szerint történik az emberi nem haladása, s valjon a szabadság, a vallás, az erkölestan, a tudomány, a művészet mily mértékben hatványozzák azt, ezt kideríteni a cultur-bölcsészet feladata.

De egy bizonyos!

Az tudniillik: hogy a társadalmi átalakulások, vallás-erköcsi alap nélkül eddig még mindig a hatalom kérdésévé fajultak. A hatalom pedig csak addig terjed, a meddig a szuronyok ereje.

Szabadság vallás nélkül pedig a szenvedélyesség kérdése, mely erköcsi ellensúly nélkül romboló árként elsöpri a emberiség legdrágább kincseit.

A keresztény-társadalmi alap hiánya a nyilvános s magán élet folytonos hullámzásait idézi föl s a bizonytalanság félelmétől zaklatott szivekben egy — a jobb jövő, vagy a távol ködképekben csillámló boldogság utáni — kimondhatlan vágyat ébreszt.

Ennek következménye a folytonos elégedetlenség, melyet sem a tökéletesebb polgári intézmények, sem a kormányoknak jóakarata nem képes megnyugtatni.

Hivatkozom-e a történelemre, mely Europa nyolevan éves szenvedéseiről tesz tanuságot? Rámutassak-e azon

számtalan kísérletekre, melyek tétettek s tétetnek ma is azért, hogy az emberi nem társadalmi helyzete javittassék s melyekuek eredménye soha sem áll arányban azon erőhöz, melyet az illetők lángesze s tán jó szándéka is kifejít? Kérdezzem-e: nyugodtabbak-e ma a szivek, elégedettebbek-e a kedélyek?

Ha a vallás és a vallás-erkölesi elemek a nyilvános életből száműzetnek: mi marad még hátra?

Elméletek, melyeket a gyakorlati élet megszégyenít; kísérletek, melyek a nyugalmat kockáztatják, a szorgalom gyümölcseit képtessé, a takarékoságot kedvtelenné, a számitást lehetetlenné teszik.

Leendenek törvények, melyek a vigyázatlant büntetik, leend szolga nép, mely magasabb erkölesi önérték nélkül az önértéket isteníti, s e mértékkel — az önérték mértékével — méri a munkásnak fáradalmait, a tisztviselőnek önfeláldozását, a tudományt, a művészetet, a hazafiságot, az irgalmasságot s az emberi kebel minden magasztosabb nyilvánulásait.

Ime a vallás nélküli társadalom váza. Nem örvendetes, de a felállított elvnek természetes következménye.

Mert csak az igazság gyümölesöző, a tévedés mindig meddő.

III.

Azt mondják: a vallásra alapított állam a középkorba terel vissza; a jelenkor követelménye pedig az: hogy mellőzve minden hitvallást, egyedül a társadalmi morál uralkodjék.

A középkort felidézni senkinek nem lehet akarata, sem hatalma. Isten nélkül pedig nem létezhetik bármi néven nevezendő morál.

Az erkölcsi érzelmek, melyek az egyes ember s a társadalom ösvényét szabályozzák, két forrásra vezethetők vissza. Azok

a) vagy az Istenben mint minden erény ősalapjában gyökereznek, vagy

b) mellőzve az Istent, az egyéniségből — az önérdemből — kiindulva egyedül a földi jólét előteremtésére irányozvák.

Az előbbieket örökké változhatlanok, mert „az Ur igéje megmarad mindörökké¹⁾.“ Az Ur igéje nem alkuszik az emberek szeszélyével, sem pedig nem változik az államkormányzat bármely átalakulásával. Népeknek s kormányoknak egyaránt az igazság zászlaját lobogtatja. Nem hajol meg a hangzatos szavak előtt, hanem az ámitást

¹⁾ Péter I. 1. 25.

előbb utóbb leálcazza. Határozottan kijelöli azon vonalt, melyen túl az államhatalom nem terjedhet, ha csak az egyének Istentől adott jogait letiporni nem akarja; a szenvedélyektől felkorbácsolt tömegnek pedig érthetően kijelenti: „Nincs hatalmasság, hanem csak Istentől, s amelyek pedig vannak az Istentől rendeltettek¹⁾”; „intí azt, hogy a törvénynek nemcsak a büntetés miatt, hanem a lelkiismeretért is engedelmeskedjék²⁾).

Az erkölcsi alap, melyen e szerint a társadalom összes tényezői működnek, csalhatatlan törvény, mely az állampolgárok kölesönös jogait s kötelességeit, azok körét s irányát kinutatván, azon valódi érdekközösséget idézi elő, melyen a közös jólét nyugszik.

Ezen alapon áll azon erőteljes és becsületes osztály, mely a munkát nem szégyenli; mely vallását, mint hozzáférhetlen szent kincsét őrzi; mely a műhelyben, a raktárakban, az eke mögött megőrzi a hagyományos erkölestisztaságot, a hiu élvvágý által még meg nem fertőztetett családi boldogságot; mely édes hazájában még azt találja, mit minden nemesen érző talál: ifjúsága édes emlékeinek örökké kiirthatlan varázsát, férfiúi tevékenységének s fáradhatlan munkásságának színhelyét, földi reményeinek s vágyainak jutalmazóját.

Ez alapot megingatja az újabb ugynevezett „társadalmi morál.” — Mert

¹⁾ Rómaiakhoz írt levél 13. 1.

²⁾ u. o. 13. 5.

IV.

A modern társadalom sokoldalú életnyilvánulásaiban új, eddig ismeretlen igényeket támasztott, melyeknek kielégítését az egyéni 'érdek' szinte mint a társadalom 'érdeke' sürgetőleg követelik.

Az 'érdek' tehát jog, mely az állampolgárok viszonyait az együttlét szükségessége szerint hivatva van idomítani; — az 'érdek' az egyedüli mérvadó az egyén s államhatalom közti viszonyokban; — az 'érdek' az új társadalmi élet szabályozója s legkiválóbb tényezője.

Ugy tartják az új társadalmi tudományok!

Ime e pontban fekszik a mai társadalom egész nyomora, itt keresendő korunk kimondhatlan szenvedéseinek kufforrása, itt az indoka annak, hogy dacára minden erőlködésnek a felzajlott hullámok csillapulni, nem akarnak. Az Urat, ki a hullámoknak eddig parancsolt, nem ismerik többé Uroknak, az emberi nyomor vidoran tombol — mert az Ur alszik.

Kétségtelen, hogy a társadalmi együttlét lemondással s önfeláldozással jár. Az ember némely jogainak korlátoztatását kénytelen tűrni, mert ez embertársainak jogai gyakorolhatására szükséges, s e jogkorlátozás olykor, midőn a közjó kívánja, önfeláldozássá is

fokoztatik. Lemondás, önfeláldozás mindig ellentétben áll az 'érdekkel' úgy, hogy sokszor a lelki emelkedettségnek egész telje kívántatik arra, hogy az önzés a közjó felett ne diadalmaskodhassék.

Az 'érdek' jogosultsága által behálózott lelkiismeret a kétely s összeütközés eseteiben vallás nélkül biztos vezetőt nem találанд. A lelkiismeret már nem Isten ítélőszéke, hanem küzdter leend, melyen a jó és rossz közti különbség elmosva, a polgári kötelességek teljesítése csak a haszon és kár szerint fog mérlegeltetni.

Ha pedig az 'érdek' és 'hasznosság' elvei a lelkiismeret szentélyébe már behelyezkedtek, akkor ez súlypontjává válik a magán és nyilvános életnek. Az egész társadalom ettől nyeri színezetét. Nyelv, izlés, tevékenység, életnézet e szerint módosulnak. Tudósok, művészek, maga az államhatalom meghajolandnak előtte. S a hol a régi vallás-erkölcsi elvek ezen újabb élettényezővel összeütközésbe jönnek, meg lehetünk győződve, hogy a szeretet a rövidebbet huzza. Nem az leend a kérdés: mit parancsol az Isten, a lelkiismeret, a kötelesség, a humanitás: hanem mit tanácsol az 'érdek'. A gyengéd érzelmeket a hideg számítás váltandja fel. A családi boldogság néhány heti phantasia leend, ezután pedig a szivtelenül számítgató önzés azon édes kapesokat, melyeket a szeretet fűzött, meglazítja, széttepi. A társadalom köréből lassankint eltűnik a magasabb eszményi öntudat s a létérti küzdelem leend az érdek.

Az 'érdek' kiragadja az embert a családból, hogy erejét eszközként felhasználván, előbb utóbb közönnyel

a nyomornak oda dobja. Az érdek teremtette a pauperismust, a társadalomnak ezen folytonosan nyílt sebét, mert mindene a pénz, minden lépteinek indoka az önzés, fő erénye a gazdálkodás.

A „hasznosság“ mértéke előli a minden nagy, minden fenségesért föllángoló érzelmet. Tudomány, művészet pusztán kenyér-keresetté válnak. A közélet minden mozzanatait csak az érdek szerint latolgató eljárás bizalmatlanságra, szükkeblülésre s mindannak kicsinylésére vezet, a mi a pénzkérdésen túl van. Csak ebben van üdv, minden egyéb ábránd vagy bárgyuság.

Az érdektől átszellemült társadalom az Istent mellőzhetőnek hiszi vagy meghagyja a nyomor vigaszául¹⁾.

Siralmas képe ez egy társadalomnak, mely a civilizációval dicsekszik, de mely belsőleg beteg mert erkölcstelen.

Az irás azt mondja: a jó fát gyümölcseiről ismerhetni meg, s én kérdelem: ilyen azon társadalmi morál, mely hivatva lenne a régi biztos vallás-erkölcsi alapot pótolni? mely hivatva volna a társadalom újjászületését eszközölni?

Lehetetlen!

A nyolcvan éves nyomor, melyet már felidézett, elítéli e morált, melynek szerzője ismeretlen, alapja az önhaszon, temploma a tőzsde, örjögő reménye a nyeremény, vigasztalója az öngyilkosság, végeredménye a társadalom felbomlása.

¹⁾ Geschichte der Gesellschaft von Dr. J. J. Roszbach IV. 471.

V.

Állittatik, miszerint a kereszténység a társadalom mai műveltségének magaslatán elveszté már erejét, újjászületési hatását.

Megengedem, hogy vannak kedélyek, melyek a kereszténység szelid jótékonyága iránt elvesztették érzéküket s ennek szükségét kevésbé érzik. Megengedem, mert különben tagadnom kellene a nap éltető melegét naponta érző kebelnek az Isten e fölséges ajándéka iránti közönyét, tagadnom kellene a kebel elfásultságának lehetőségét, tagadnom a rossz példa hatását, a nevelés téves irányzatát vagy épen elhanyagoltatását. . . .

De megszűnt-e a tudomány magasztos lenni azért, mert kilenc tized része az emberiségnek még sötétségben ül, annak fenségét fel nem fogja, édességét nem élvezzi, roppant hatalmát nem ismeri? Értéktelen-e a művészet, mert kevesen értik, még kevesebben ápolják, legkevesebben gyakorolják?

A kik az emberi nem művelődési történelmét tanulmányozzák, tudják, hogy mindig voltak korszakok, amelyekben nem csak a vallás, hanem minden egyéb erkölcsi tényezők elvesztették befolyásukat. Ezek átmeneti korszakok voltak. A szenvedélyek tomboltak, a társadalmi

haladás magas hullámokat vetett, mindenütt a romlottság, az enyészet jelei mutatkoztak s az áramlat sokszor századok fáradalmaival letarolta. De a vihar lezajlott, az ég kiderült s a kimerült szivek enyhébb érzelmeknek adtak helyet.

Nagyon csalódnék az, ki azt hinné, hogy korunk a keresztény vallással mitsem gondol.

Az emberiség tán soha nagyobb szükségét nem érezte a vallási vigasztalásnak mint ma; sőt még magában az ostromban is, mely a vallás ellen intéztetik, magában a küzdelemben egy kimondhatlan fájó érzelem nyilvánul: a csalódás tudniillik, hogy sem a vallás nélküli társadalom, sem az új társadalmi morál nem képes a sziveknek azon nyugalmat adni, mely után azok oly igen áhítoznak.

A kéjvágó a társadalom egyes rétegeit oly mélyen áthatotta, hogy a korlátokat, melyeket a ker. ethika, az illem, a közérzet, a kegyelet eddig vont, sem a törvény szigora, sem a rendőrség ébersége, sem a közmegvetés nem képes többé fentartani.

A nagyraevágás soha nagyobb, a gőg soha kihívóbb, a tudomány soha hiúbb, a tevékenység soha lázasabb: de más részről a kényelem utáni törekvés soha fokozottabb, a kalandok s henyeség utáni vágy soha kedvesebb nem volt mint ma. A lehetetlent is elérni lehetőnek látszik¹⁾.

Igen; mert a szív sokkal nagyobb mint a világ. A szívben mindig több vágyak lesznek, hogysem azokat a társadalmi morál kielégíthetné vagy rendezhetné, a szívnek mindig több szenvedései leendnek, hogysem azokat a társadalom gyógyíthatná.

¹⁾ Guizot.

A vágyak túlszigázása oly kietlenné tette a sziveket, hogy élvezetet élvezet után hajhászván, a nyereményt csak csepp viznek tekintik, mely a szomjat a helyett hogy oltaná, még fokozza. Soha a világ nem látta a kivánságok, szeszélyek, követelések oly halmazát mint ma.

A mai társadalmi morál eszméjében olyasmi rejlik, mi az emberiséget tévutra, a népeket folytonos lázadásra ingerli; mert a rideg jog által szabályozott érdekküzdelmet a végletekig fokozza; mert e tudomány megsemmisíteni készül sirontuli hitünket, a pusztá törvények pedig nem képesek többé megvédeni a régi hűséget, a régi becsületességet.

Nem igaz, hogy a föld az embernek boldogság utáni vágyait betölthetné; nem igaz, hogy a hiányos álladalmi intézmények egyedüli vagy főokai azon nyomasztó s szomorú helyzetnek, melyben az emberi nem sinylődik.

Lényegünkben van a hiba, belállapotunkban van a baj, mely minden emberi gyógyítói ügyesség alól kivonja magát. A rendetlenség bennünk van, mert kívánalmaink rendetlenek. A szenvedés az isteni gondviselés által az emberi nem rendeltetésével van összekötve. Tehetségeink s érzelmeink különfélesége fokozza vagy enyhíti a szenvedéseket. Mint szabad emberek teremtjük a bajt, de sem rendeltetésünk titkát, sem szenvedéseink határát e földön nem ismerjük.

Rendezzük társadalmi intézményeinket legjobb belátásunk szerint, osszszuk el az élvezeteket a legbölcsebben, emeljünk lelenházakat, építsünk dologházakat, rendezzük be börtöneinket a humanitás követelményei szerint; sem

bölcsességünk, sem vagyonságunk a tátongó űrt ki nem fogja tölthetni.

Vallást! Vallást! ez az emberiség vészkiáltása mindenütt és minden időben. Vallást! mely a nagyravágyást fékezze vagy megnyugtassa. Vallást! mely bennünket szenvedéseinkben támogasson, fájdalmainkat enyhítse. Vallást! mely elviselni segítse az élet terheit, melyek alatt mindnyájan görnyedünk, — enyhítse a sors csapásait, melyek mindnyájunkat sujtanak, — gyógyítsa a sebeket, melyek rajtunk — bármely életnemhez tartozunk is — ejtetnek. Ne éljen esalódásban bármely államböles, hogy vallás nélkül a nagy munkával megbirkózhassék. Magasabb hatalom kívántatik erre, mint a földi hatalom. Nagyobb láttávlát, mely a földön túl terjed. Erre Isten szükséges és az örökévalóság¹⁾.

¹⁾ Guizot.

VI.

Korunk a 89-i elvek örökösének vallja magát és zászlajára feltűzte a szabadság, egyenlőség s testvériség jelvényeit.

A szabadságnak orgiáit hű kezekkel jegyezte fel a történelem.

Az egyenlőségnek is meg volt a maga Commune-je.

Csak a testvériségnek — vagy helyesebben a szeretetnek — nem voltak még saturnáliái, de meg kell vallani, nem is voltak sok fénynapjai.

Pedig a szeretetben fekszik a társadalom morálja.

Nem azon szeretet ez, melyet a mai kor negélyez, hanem melyet csak Isten s annak szent vallása teremthet s ápolhat; azon szeretet, mely tűrő, kegyes, mely nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, mely nem gerjed haragra, nem gondol rosszat; azon szeretet, mely nem örül a hamiságon, hanem az igazságon örvend, mely mindent elvisel, mindent remél; azon szeretet, mely soha meg nem szűnik, ha a nyelvek elnémulnak is, ha a tudomány elenyészik is¹⁾.

¹⁾ I. Cor. 13. 4—9.

S ha az emberiség nem a szabadságon kezdi ma is újjászületését, nem az egyenlőtlenségben keresi időnkinti nyomorának kulcsát, hanem megfordítván a sorrendet, a szeretetet teszi első helyre, tán jobb idöket érne.

A nemzetek életében a szivnek is van része s a ki azt legbensöbbs rejtekeiben át nem kutatta, az a nyilvános életben sok államférfiui botlást fog feljegyezhetni.

Midön szeretett hazánkra a sötét napok ónsulya nehezedett, midön fiai közt a visszavonás, a pártszellem dühöngött, mi ütötte el mindig a kétségbeesés felhöit? tán az érdek? tán az önhaszon? tán az önzés? a párt-érdek, melynek jelszava: a mely párt megalkuszik, feladja önmagát? az önhaszon, melynek szeméi előtt mindig önszemélye, soha a közjó nem lebeg? az önzés, mely nem az ellenvélemény kibékítésére, hanem megsemmisítésére tör?

Oh nem!

Fiainak testvéresökja forrasztotta ismét össze a szét-ágazó érdekeket, mely érdekek mint az álbarát keze szét-zakítani akarták a sziveket, melyeket az ösök vallásos erényei, melyeket százados jó és balsors, öröm, szenvedés, szabadság, börtön, jólét, nyomor elválaszthatlanul összekötöttek.

Nemzetünk sokszor az enyészet örvénye felé sodortatott s újjászületésének talizmánja mindig öseink vallásos erényeiben volt.

Ugy legyen ma is.

Oh ne ingassuk meg a régi alapot!

VII.

Ma midőn Magyarország ujjaszületése forog kérdésben, előtte áll a 19-ik századbeli civilisatio minden dicső vivmányaival, de mindennemű hátrányaival is, s a kérdés nem annyira a körül forog: mit fogadjon el a közművelődésből, mint inkább a körül: mit vesszitsen ősi jelleméből.

A vallás nem áll ellentétben a közművelődéssel, nem hátráltatja a tudományok fejlődését, nem a művészet, az ipar, a kereskedelem fokozatos haladását. Mert

Oda lehet mutatni azon megbecsülhetetlen áldásokra, melyeket a kereszténység nagy elvei az emberiségre s különösen e honra árasztottak; — a rabszolgaságra, mely midőn más népeknél rendszeresítve, hazánkban alig vala névről is ismeretes; — öda azon számtalan törvényre, melyek a rendet a szabadsággal egyesítvén, e hon polgárait családi köreikben boldogokká, a nyilvános életben becsültekké, hazájukra, nemzetükre, magyar nevükre büszkékké tették.

A nemzetnek multja, fejlődése, szokásai, egész nemzeti jelleme a kereszténységtől át volt szellemülve; s ez

képezte nagyságát, ez óvta meg a hanyatlástól — s merem mondani az enyészettől.

Bár csak ne válna meg e nemzet ezen nagyszerű multjától; bár ne dobná oda a civilisatio kétes vívmányainak a mult iránti kegyeletét, háladatosságát azon tényező iránt, mely őt nagygyá s dicsővé tette; bár ne ajándékozná oda Isten áldását

De nem! nem! elég átok sujtotta már e nemzetet, s az isteni irgalmasság nem engedendi, hogy a kereszténység szelleme, mely védő angyal vala a veszély idejében, hogy e jótevő geniusz eltávozzék a nemzet oldala mellől ma.

Szent István bölcsesége a magyar államéletnek oly alapot adott, melynek szilárdsága kilenc század viharaival dacolt. Az unokáknak szent kötelességük e drága örökséget hiven megőrzeni, s mint első szent királyuk bölcseségének örökősei nem nemzeti jellemüket az általános civilisatióba elsülyeszteni, hanem ezt a nemzet sajátjaival, mély vallásosságával, tántorithatlan dynasticus érzelmeivel, szilárd becsületességével, romlatlan erkölceivel, családi életének szentségével s tisztaságával öszhangzatba hozni.

Államokat megingatni herosztrati dicsőség lehet, de a nemzet fejlődésének logikáját s azon törvényeket megfigyelni, melyek szerint e logika működik, valódi állam-bölcsesség.

Soha még nemzet nagygyá nem lett, melynek élete idegen elemek reá erőszakolásával megzavartatott.

A keresztény szellem megőrzésében vagyon a nemzet jövő nagyságának kulcsa, e szellem kiküszöbölésével kezdődnek a nemzet hanyatlásának percei.

Nagy Isten! szent királyunk esedezése által óvd meg ettől e nemzetet! Amen.

